

29 Μαρτίου 2012

Η επανάσταση του 1821 στην ρωσική λογοτεχνία του 19ου αιώνα

/ Άρθρα

Είναι γνωστό ότι την εποχή πριν από το 1821 ο φιλελληνισμός είχε εκδηλωθεί σε πολλές χώρες και με πολλές μορφές. Αλλά, ακόμη και σήμερα, δεν είναι ιδιαίτερα γνωστή και προβεβλημένη στους Έλληνες η θέση της επανάστασης του 1821, των δικαίων της και των στόχων της, ακόμη και ο βαθμός της συμμετοχής των Ρώσων στον αγώνα των Ελλήνων, στα έργα των Ρώσων λογοτεχνών του 19ου αι. Ορισμένες πτυχές αυτής της σχέσεως θα παρουσιάσω στην σημερινή κατάθεση.

Είναι γεγονός ότι ένα πλήθος ποιημάτων των Ρώσων λογοτεχνών του 19ου αι. προτρέπουν τους Έλληνες να ξεσηκωθούν. Ενδεικτικώς θα αναφερθεί το ποίημα *Το πολεμικό θούριο των Ελλήνων* του ποιητή Φιοντόρ Γκλίνκα (1786-1880). Μάλιστα στίχοι, όπως «Ως τότε σκλάβοι στα δεσμά/ Των Αγαρηνών θα ζούμε; / Τους τυράννους της γλυκιάς μας Ελλάδας / Ήρθε η ώρα να εκδικηθούμε!» (Βλ. *Η ελληνική επανάσταση του 1821 στον καθρέφτη της ρωσικής ποίησης*, επιλ.-εισ.-επιμ. Σ. Ιλίνσκαγια, Αθήνα 2001, σ. 83) θυμίζουν ασφαλώς τον γνωστό Θούριο (Βιέννη, 1797) του Ρήγα.

Μάλιστα την παρουσία της Ελλάδας στον κόσμο δείχνει πολύ καθαρά το ομότιτλο ποίημα του Ορέστ Σομόφ (1793-1833). Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται ως «χώρα λατρεμένη από τους θεούς ... Χώρα γεμάτη ήρωες ... Η Ελλάδα, λίκνο των

τεχνών». Αλλά, επειδή αυτή η χώρα είναι «στο έλεος των βαρβάρων», ζητά ο ποιητής από τους αρχαίους να φανερωθούν ξανά στον αγώνα των συγχρόνων Ελλήνων: «Το πνεύμα τους ξαναγεννιέται στον Ελλήνων τις καρδιές». Και τελικά «αγάλλονται των προγόνων οι σκιές», όταν βλέπουν τους αγωνιζόμενους Έλληνες του 1821 (Βλ. *Η ελληνική επανάσταση*, ενθ' ανωτ., σσ. 109-111). Αλλά και ο Ν. Γκνέτιτς, στον οποίο οφείλεται και η καλύτερη μετάφραση της Ιλιάδος στην ρωσική, σ' ένα ποίημα υπό την επιγραφή «Πολεμικός Ύμνος των Ελλήνων» (Κ. Αυγητίδη, *Αλέξανδρος Πούσκιν. Ο φιλέλληνας βάρδος του Εικοσιένα*, Αθήνα 2004, σ. 61) γράφει χαρακτηριστικά: «Πάρε κουράγιο, λαέ της Ελλάδας. / Η μέρα της δόξας έχει φτάσει./ Θα δείξουμε πως ο Έλληνας / δεν έχει ξεχάσει τη λευτεριά και την τιμή».

Η σχέση των Ελλήνων του 1821 με τους ενδόξους προγόνους, τους υπερασπιστές της πατρώας γης σε παλαιότερους αιώνες, αναδεικνύεται, επίσης, σ' ένα ποίημα του Κοντράτ Ριλέγιεφ (1795-1826), αφιερωμένο στον Ρώσο στρατηγό Α. Γερμόλοφ, για τον οποίο μάλιστα υπήρχαν φήμες ότι σχεδίαζε εκστρατεία στην Ελλάδα για να βοηθήσει τους αγωνιστές. «Φίλε του Άρη και της Παλλάδας, / Ελπίδα των συμπολιτών σου, γιέ της Ρωσσίας πιστέ, / Γερμόλοφ! Βιάσου να σώσεις τα παιδιά της Ελλάδας!» (Βλ. *Η ελληνική επανάσταση*, ενθ' ανωτ., σ. 57). Ασφαλώς τα ονόματα των Ελλήνων επαναστατών του '21 είναι γνωστά στους Ρώσους λογοτέχνες. Λ.χ. στίς *Νεκρές Ψυχές* του Νικολαΐ Γκόγκολ (1809-1852) ο Τσίτσικωφ, όταν επισκέπτεται το σπίτι ενός τσιφλικά, αντικρίζει με δέος τους πίνακες που απεικόνιζαν «νεαρά άτομα, ολόσωμα- έλληνες αξιωματούχους. Ο Μαυροκορδάτος, ο Μιαούλης, ο Κανάρης ... η Μπουμπουλίνα» (*Νεκρές ψυχές*, μετ. Α. Σαραντόπουλος, Αθήνα 1987, σ. 152).

Όσον αφορά την ποίηση, είναι χαρακτηριστική η α στροφή του ποιήματος του Βίλχελμ Κιουχελμπέκερ (1797-1846) υπό την επιγραφή *Ελληνικό Τραγούδι* (Βλ. *Η ελληνική επανάσταση*, ενθ' ανωτ., σ. 37) προσδιορίζει ακριβώς τον σκοπό της επαναστάσεως των Ελλήνων: «Βαδίζει προς τον ένδοξο σκοπό, / Τη βλέπω, καταφθάνει η ιστορία, / Το καθετί παντού είναι παλιό, / Θεσμοί, νόμοι, κιτάπια και βιβλία / Λαοί, απ' τον ύπνο σας ξυπνήστε τώρα, / Ήρθε η χαρά, της λεφτεριάς η ώρα!». Εδώ φαίνεται ότι η ελευθερία είναι αξία που «επιβάλλει» στους Έλληνες, όπως σε άλλους λαούς, η ίδια η ιστορία.

Στο πλαίσιο της οριοθέτησης του σκοπού της ελληνικής επανάστασης κινείται και η β' στροφή του ποιήματος που αφιέρωσε στον Μπάρϋον ο ποιητής Ιβάν Κοζλόφ (1779-1840): «Αλλά οι μάχες μαίνονταν στην Ελλάδα / Για την ελευθερία, την πίστη, την τιμή / Για της Ελλάδας την ιερή ανεξαρτησία!» (Βλ. *Η ελληνική επανάσταση*, ενθ' ανωτ., σ. 127).

Επιπλέον, το ότι η επανάσταση του 1821 είναι «ευλογημένη» από τον Θεό δεν είναι κάτι που πιστεύουν μόνον οι γνωστοί αγωνιστές του '21, αλλά και οι ίδιοι οι Ρώσοι λογοτέχνες του 19^{ου} αιώνα. Έτσι στην «Ελληνική Ωδή» του Βασίλι Τουμάνσκι (1800-1860) και ιδιαίτερα στην γ' στροφή επισημαίνεται ότι «σημαία μας ο τίμιος σταυρός / Η χώρα μας [sic] είν' όμορφη κι αγία» (Βλ. *Η ελληνική επανάσταση*, ενθ' ανωτ., σ. 95).

Από τα τρία τελευταία ποιήματα είναι ευνόητο ότι η παράλληλη ανάκτηση της εθνικής και της θρησκευτικής ελευθερίας ήσαν, για τους Ρώσους ποιητές του 19^{ου} αιώνα, οι στόχοι της επανάστασης των Ελλήνων αγωνιστών του 1821. Σ' αυτούς τους στόχους βοήθησε κατά πολύ, σύμφωνα τον μεγάλο Ρώσο μυθοστοριογράφο Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι (1821-1881), το γεγονός ότι «οι χριστιανικοί πληθυσμοί της Ανατολής, καταπιεσμένοι και βασανισμένοι, είδανε στο Χριστό και στην πίστη του τη μοναδική παρηγοριά τους, και στην Εκκλησία το τελευταίο και μοναδικό υπόλειμμα της εθνικής προσωπικότητάς τους ... γιατί η Εκκλησία διαφύλαξε αυτούς τους πληθυσμούς ως εθνότητα κι η πίστη στο Χριστό τους εμπόδισε, τουλάχιστον εν μέρει, να συγχωνευθούν με τους νικητές» (*Το Ημερολόγιο ενός συγγραφέα*, μετ. Μ. Ζωγράφου, Εκδόσεις Σπ. Δαρεμά, Αθήναι, α.ε., σ. 287).

Αλλά και όταν η ελληνική υπόθεση φαίνεται να οδηγείται σε αίσιο τέλος με την συνθήκη της Αδριανούπολης, οι Ρώσοι ποιητές χαιρετίζουν την ανεξαρτησία της Ελλάδας. Μεταξύ των πιο γνωστών ποιημάτων καταγράφεται το «Εμπρός Ελλάδα» του Αλεξάντρ Πούσκιν (αντιγράφω από την παλαιότερη απόδοση του Κ. Βάρναλη): «Εμπρός, στηλώσου, Ελλάδα επαναστάτισσα/ βάστα γερά στο χέρι τ' άρματά σου...».

Θα διερωτηθεί κανείς γιατί οι Ρώσοι λογοτέχνες, και ιδιαίτερα οι ποιητές, έδειξαν τόσο ένθερμα την συμπαράστασή τους στον αγώνα των Ελλήνων, λ.χ. για ποιόν λόγοο Βίλχελμ Κιουχελμπέκερ φθάνει να γράψει, όταν ξεσπά η ελληνική επανάσταση: «Ας πάμε [ενν.οι Ρώσοι] με ρίγος, με πάθος, μ'αλκή / εκεί στη δική μας τη χώρα [ενν. τήν Ελλάδα]» (Βλ. *Η ελληνική επανάσταση*, ενθ' ανωτ., σ. 40).

Είναι αναμφισβήτητο ότι στην Ρωσία του 19^{ου} αιώνα το φιλελεύθερο πνεύμα είχε ως μοναδικό χώρο εκφράσεως την λογοτεχνία. Εξ άλλου, για τους Ρώσους

λογοτέχνες η ελληνική επανάσταση αποτελούσε μία έμπνευση κι ένα όραμα, αν λάβει κανείς υπ' όψη ότι κατά την δεκαετία του 1820 στην Ρωσία υπήρχε μία εσωτερική πολιτική ζύμωση, προερχόμενη από κύκλους των ευγενών και αποσκοπούσα στην ανατροπή του τσάρου. Από τους ποιητές που ανέφερα παραπάνω, ο Ριλέγιεφ εκτελέστηκε τον Δεκέμβριο του 1825, ενώ ο Κιουχελμπέκερ καταδικάστηκε στα κάτεργα. Επισημαίνεται μάλιστα ότι για τους επονομαζόμενους Δεκεμβριστές «ο αγώνας των Ελλήνων για ανεξαρτησία αποτελεί ένα κρίκο στην γενική αλυσίδα του επαναστατικού κινήματος στην Ευρώπη» (Κ. Αυγητίδη, *Αλέξανδρος Πούσκιν. Ο φιλέλληνας βάρδος του Εικοσιένα*, Αθήνα 2004, σσ. 56-57).

Ωστόσο, πέρα από τον αναφερθέντα συσχετισμό που θα πρέπει να είναι ιστορικά ορθός, έχει σημασία, για την σημερινή κατάθεση, το ζήτημα της ελληνικής επαναστάσεως στην ρωσική λογοτεχνία. Σε κάθε περίπτωση, θα διακρίνει κανείς τον ενθουσιασμό και την έμπνευση των Ρώσων συγγραφέων, που προέρχονται κυρίως από την επιτυχή εφαρμογή των φιλελεύθερων ιδεών και ιδεωδών. Γι' αυτό και ο Αλεξάντρ Πούσκιν (1799-1837), ο μεγαλύτερος ίσως των Ρώσων ποιητών, όταν είχε ξεσπάσει η ελληνική επανάσταση, είχε κάνει λόγο για «εξαίσιες στιγμές ελπίδας και ελευθερίας», που ζούσε τότε ολόκληρος ο κόσμος.

(Μία αρχική μορφή του παρόντος άρθρου είχε δημοσιευθεί στην εφημ. *Χριστιανική*)

πηγή: Αντίφωνο

<http://bit.ly/14xLobY>